

Zemplén György

HORVÁTH SÁNDOR EMLÉKEZETE

1956. március 7-én, Aquinói Szent Tamás ünnepén helyeztük örök nyugalomra a ciszterciek székesfehérvári kriptájában Horváth Sándort, a budapesti Tudományegyetem Hittudományi Karának nyugalmazott professzorát. Aki egész életében a szentitamási gondolat kutatója és harcos apostola volt, nagy mesterének halála napján találta meg a földi élet küzdelmei és fáradozásai után a végső megnyugvást. E sorok írója, aki a Hittudományi Kar nevében búcsúztatta a megboldogultat, a tanítvány és a kolléga kegyeletes hálaíjával szeretné néhány sorban megörökíteni kiváló tanárának áldott emlékét.

Horváth Sándor a somogy megyei Nagyatádon született 1884 augusztus 6-án. Érettségi után Szent Domonkos rendjébe lépett. Grácban végezte el a teológiát, majd felszentelése után két évet Svájcban töltött a domonkosok világhírű freiburgi egyetemén. Itt szerzi meg a bölcseleti doktorátust, amelyhez később a teológiai „magiszter” cím járult. Tanári működése csak kétszer szakad meg. Négy éven át a domonkosok tartományfőnöke volt, négy évet töltött gyenge egészségi állapota miatt a budapesti rendházban. Betegeskedése volt az oka annak, hogy nem fogadhatta el a kölni egyetem megtisztelő meghívását az egyetemi tanári tanszékre. De törékeny egészséggel is állandóan dolgozott. Grácban bölcseletet adott elő, az olasz rendtartomány studium generálóján Chieriben a Summa erkölcsstudományi részét magyarázta, ugyanezt az anyagot adta elő 1928–30-ig a római Collegio Angelicón. 1930-tól Freiburgban a Summa dogmatikai részeit értelmezi. A magyar rendtartomány felállításakor 1938-ban hazasiet, hogy a rend főiskolájának rektori tisztét ellássa. Innen hívja meg 1942-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara az alapvető hittan tanszékére. Örömmel vállalja a megbízást, ahol felkészültségének és képességeinek megfelelő működési terület vár reá. Az 1947/48. évben a Kar dékánja volt, 1949-ben vonult nyugalomba. A nagy lendületű munka ereje megtört. Egészsége fokozatosan gyengült. Utolsó éveit a székesfehérvári papi otthonban töltötte. 1956. március 4-én adta vissza munkában elfáradt lelkét Teremtőjének.

A Mindenható gondviselő akarata titokzatos utakon készíti elő terveit. A falusi fiatalember szívében kigyullad a láng, a hivatás vágya és sodorja az ismeretlen mélységek felé. A gráci főiskola tanulmányai között történik meg a sorsdöntő találkozás. Horváth Sándor megismeri Aquinói Szent Tamás gondolatvilágát. A freiburgi évek megérlelik a bontakozó csírákat. Utolsó művének bevezetésében értékes adatokat szolgáltat szellemi fejlődéséről. A tomista gondolkodás világhírű mestere, Del Prado tárta fel előtte a szentitamási gondolat organikus egységét. Langen-Wendeltől útmutatást kapott, hogyan alkalmazható a tomista tanítás a modern tudomá-

nyös problémák megoldására. Leo Michelnél hallgatja az ismeretelméletet és lép közel Kant bölceletéhez. Már ekkor kibontakoznak előtte a tomista és kantiánus ismeretelmélet jellegzetes vonásai, amelyek tudományos szintézisének alapjait szolgáltatják. De Munnynck a természetbölcseleti kérdések felé adott útbaigazítást. Különös hálával emlékezik meg S. M. Manserről, akitől a tomista bölcelet szintetikus egységét és a középkori bölcelet történetben megmutatkozó értékét tanulja meg. (Studien zum Gottesbegriff, Freiburg/Schv 1954. Einführung.) A tanítvány nem maradt el mesterei mögött. Első munkája, bölceleti doktori értekezése, a „Metaphysik der Relationen” (Graz, 1914) kész és érett bölceleti gondolkodás képét mutatja. Irányt mutat, amely vezéreszméje marad Horváth további tudományos munkálkodásának. Bámulatos bölceleti érzékkel mutatott rá arra, hogy a logikai és metafizikai vonatkozások problémája végigvonul a bölcelet és teológia egész területén. Mikor élete vége felé zártabb körben bemutatta a „Tractatus Philosophici Aristotelici Thomistici” (Budapest, 1943) című munkáját, méltán mondhatta, hogy ifjúkori kiindulása csira volt, amelynek tartalmi gazdagságát a további tudományos kutatások hozták felszínre.

Szent Tamás műveinek olvasásakor meglep az a páratlan tárgyilagosság, amellyel a nagy egyháztanító előadja korszakalkotó tudományos eredményeit. Egyedüli célja, hogy a kinyilatkoztatásban megjelenő igazság értelmét kutassa és összegezze. Ennek az eszmének az ígésében eltűnik az ember, a személyes vágyak, remények és csalódások embere. Horváth Sándor még egy lépéssel tovább ment. Megsejtette, hogy az örök isteni igazság időfeletti érvényben tükröződik vissza Szent Tamás tanításában. Tudományos művének célja Szent Tamás gondolatainak elmélyítése, értékelése, hirdetése. Gondolkodása egészen szenttamásivá alakult. Minden sorát áthatja a szenttamási gondolat szelleme, azonban minden alkotása egészen és eredetien Horváth Sándoré. A régi keretben újat mondott, amikor feltárta Szent Tamás rendszerének alapjait, kezünkbe adta a kulcsot a szenttamási világkép megértéséhez és megmutatta, hogy a teológiai és bölceleti problémákra ma is megtaláljuk a választ Szent Tamás tanításában.

Aquinói Szent Tamás *S u m m a T h e o l o g i c á j á t* a századok folyamán a legkiválóbb elmék értelmezték. Korunkban sem hiányzanak a tomizmus kiváló mesterei, mint Gardeil, Garrigou-Lagrange, Hugon, Ramirez, a francia és a német *S u m m a*-kiadás jegyzetei. Horváth Sándor nem írt összefüggő magyarázatot a *S u m m a T h e o l o g i c á h o z*. Éveken át értelmezte az egyetemi és főiskolai katedrákon a *S u m m á t*, de előadásaiból csak az maradt meg, amit a tanítványok feljegyeztek. Adott ki Rómában (1929–30-ban) néhány „jegyzetet”, a vallásosság erényéről, az akaratról, az erkölcsi rendről, de ezek nem a szöveget követik, hanem szempontokat nyújtanak a szenttamási gondolat megértéséhez. Mégis odaállíthatjuk a legnagyobb tomista kommentátorok sorába. Elméjének

bámulatos mélysége, elvonó készségének ereje, szempontjainak eredetisége sokszor messze túlszárnyalja elődei és kortársait. Istentől rendelt küldetése volt, hogy feltárja a tomista gondolat alapelveit, kidolgozza az összefüggéseket, amelyek Szent Tamás rendszerét organikus egységbe kapcsolják és megvilágítsa a távlatokat, amelyek a *S u m m a* és az egész szenttamási mű megértéséhez és teológiai alkalmazásához elvezetnek. „Aquinói Szent Tamás világnézete” (Bpest, 1924.) c. műve már kész formában adja ezt a programot. Gondolatait részletesen megalapozza ugyanezen mű olasz kiadásában: „La sintesi scientifica di San Tomaso d’Aquino” (Torino 1932), amelynek sajnos csak az első, ismeretelméleti része jelent meg. A forrásmunkák részletes megjelölése és a bőséges jegyzetek, magyarázó függelékek következtében ma is a legjobb út Horváth Sándor és rajta keresztül Szent Tamás ismeretelméletének megértéséhez. „Az örök eszmék és eszmei magvak” (Bpest., 1944) fontos részletkérdéseket tárgyal a megismerés természetére, a teológia tudományelméletére vonatkozóan. Szakszerűen kifejti idevágó gondolatait a „Tractatus philosophici Aristotelico-Thomistici” I. kötetében (Bpest, 1949). Jellemző Horváth Sándor tudományos egyéniségére műveinek aránylag csekély terjedelme. A bámulatos tömörséggel megszerkesztett mondatok, a rövid és szabatos fejtegetések mögött a szellem világának mérhetetlen távlatai nyílnak meg. A teológia épülete új fényben ragyog fel a kutató elme előtt. Sokszor nagyon rögzös és fárasztó ez az út. Talán paradoxonként hangzik, de igaz, hogy Horváth Sándort csak akkor lehet megérteni, ha kezünkbe vesszük Szent Tamás műveit. De ha sikerül feltörni a gondolatok kemény burkát, akkor a szenttamási eszmék megelevenednek és megnyílnak az út, amelyen tudományos meglátásaink elmélyülnek és a szétszórt eszmék harmonikus egységbe rendeződnek.

A modern tudományelméleti állásfoglalás alapja és sarkköve az ismeretelmélet. Horváth Sándor írásaiban a tomista gondolat választ ad az ismeretelmélet alapvető kérdéseire. Ez a válasz nem légüres térben hangzik el. Felel a kérdésre úgy, ahogy azt az ismeretelmélet modern nagymestere, Kant megfogalmazta. Horváth Sándor észrevette, hogy Kant megoldásának elégtelensége mögött is ott rejtőzik az ismeretelméleti probléma korszakalkotó kérdésfeltevése. Kant az ész logikai szerkezetében látta az ismeret érvényének egyedüli feltételét. Szintezist szomjazó lelke felépítette a tudomány rendszerét, de tudásalánya, az ismeretigazoló fény, amely egységbe foglalja az emberi gondolatot, megmaradt az ész apriori formáinak világában. Horváth Sándor hangsúlyozza, hogy Szent Tamás ismeretelmélete is tud az ész logikai szerkezetéről. Az értelem sematizmus vezet az ismeret megszerzésének útján. De az ismerés ezzel ki nem merül. Értelmünk áttöri a jelenségek ködfátyolát és eljut a lét belső természetének megismeréséhez. A tudományos szintezist az isten-fogalom, az önmagában fennálló lét fogalma zárja és alapozza.

Ezt az utat rajzolja meg Horváth utolsó művében, a „Studien

zu Gottesbegriff" (Freiburg Schw. 1954)-ben. A szenttamási istenfogalom fényében az ember természetfeletti elhivatottsága, az emberi gondolat természetet felülmúló rendeltetése is természetszerűvé válik. A tomista gondolkodás Szent Tamás nyomán jól ismeri ezeket a gondolatokat. De senki nem emelte ki a szenttamási szintézis következetes egységét úgy, mint Horváth Sándor. A szédítő távlatok felé mutató szintezisben helyet kap az emberi és az anyagi világ is. Szent Tamás nem elvont platonizmus, aki belefelejtkezik az ideák világába és elfelejti a földi valóságot. Értelmünk fénye állandó kapcsolatban marad a tapasztalati világgal. Innen érthető, hogy a világ és az ember bölcselete, sőt a tapasztalati világra vonatkozó szaktudományok is szervesen kapcsolódnak bele a tomista szintézis kereteibe. Horváth Sándor több munkájában megmutatta, hogy az értelmi fény bevilágítja a természet és a lélek legtávolibb rejték helyeit is.

A szenttamási bölcseletet és teológiát értelmező alapelvek között Horváth Sándornál központi helyet foglal el a tudásalany, a „subjectum scientiae” szenttamási fogalma. „Ennél a fogalomnál láttam legkézzelfoghatóbban — írja —, hogy Szent Tamást addig nem értjük meg tökéletesen, míg minden szavát sajátos értelemben nem magyarázzuk. A subjectum nála a tudomány szétszórt tárgyainak lelke, egységesítő eleme és meggyőződésünket létrehozó s az illető tudomány terén összes ítéleteinket létrehozó tényezője, ratio formalis objecti. Szent Tamás világnézetét csak akkor lehet megérteni és értékelni, ha a subjectum e fogalmazását szem előtt tartjuk s minden állítását és tételét vissza tudjuk vezetni arra, mint döntő tényezőre, amit világnézete tudásalanyának jelöltünk meg.” (Aqu. Szt. Tamás világnézete, 18 l.). A Summa Theologica első, tudományelméleti bevezető kérdésében Szent Tamás kifejti, hogy a „szent tudomány”, a teológia alanya az Isten. Istenről beszél a teológia, minden más, az angyalok, az emberek, az anyagi világ, az erkölcsi cselekedetek annyiban tartoznak a teológia területére, amennyiben kapcsolatban állanak Istennel, az első okkal és végső céllal. A tudásalany fogalma azonban többet rejt magában. Isten nemcsak alanya és mintegy „anyaga” a teológiának, hanem ő adja a fényt, amelyben a teológus felismeri és igazolja az igazságot. A teológia, mondja Szent Tamás, Isten és az üdvözült lelkek tudásában részesedik. Alapelveit a hit igazságai szolgáltatják, amelyeknek érvényességét Isten természetfölötti tekintélye biztosítja. A hit elveinek biztos útmutatása mellett indul el az emberi értelem, a „fides quaerens intellectum”, — amint Szent Tamás mondja — hogy az isteni igazságot értelmezze, hasonlatokkal megvilágítsa és a nyilvánlatkoztatott isteni valóságról tudományos rendszert alkosson. Az „Örök eszmék és eszmei magvak” (1944) a „Hitvédelmi tanulmányok” (1943) értekezései, valamint a Tractatus és a Sintesi fejtegetései tárják fel ennek a szenttamási gondolatnak teljes jelentőségét és értelmét.

A tudásalanyról szóló tanítás fényében egységes egészben bon-

takozik ki a teológia tudományos rendszere. Az újkori tudomány egyik sajátos jellegzetessége a specializálódás. A tudományos anyag megnövekedése természetszerűen hozta magával a munkamegosztás követelményét. A munkamegosztásból azonban szakadás lett. Újabb bölcselek és természettudósok hangoztatják a szaktudományok területén is az egységes szemlélet és az összefüggések feltárásának követelményét. A munkamegosztás nem kerülhető el a teológiában sem, az egyoldalú fejlődés az elmúlt évszázadokban nem egy káros következménnyel járt. Az erkölcstudomány elszakadt a dogmatikától. A dogmatika elvont magaslatokra emelkedik és személytelenül adja elő, amit „hinni kell”. Az erkölcstudomány a közvetlen gyakorlatot szemléli: a kötelesség, a helyes gyakorlati magatartás áll az érdeklődés középpontjában. Az erkölcstudományból kiválik az askétika és a misztika, mint a lelki élet magasabb, illetve rendkívülb útjainak tudománya. Szent Tamás nem ismeri ezt a szétválasztást. A teológia minden egyes része megkapja nála is a megillető helyet és nem keveri össze az anyagot. De az összes teológiai tudományokat egységbe foglalja a közös elv, minden az Isten felé mutat: Istent és Isten örök terveit, az ember útját az Istenhez, az emberi személyiség kibontakozását Isten felé, állítja elénk a teológia. Horváth Sándor eszméi kezünkbe adják az elveket, amelyek segítségével a tudományos szakszerűség kára nélkül megtaláljuk a kapcsolatot a teológia egyes ágai között és megragadhatjuk az életető szellemet, amely a tudás száraz rendszerét az élet tudományává, az örök élet utjává szenteli.

Két értékes gyakorlati következmény örökíti meg Horváth elgondolásának emlékét. 1948-ban az egyetemi főhatóság hajlandónak mutatkozott, hogy a liturgia intézeti tanárságát a liturgikus tudományok rendes katedrájává szervezze át. Horváth Sándor, e tanév dékánja, ebben a formában nem lelkesedett a gondolatért. A specializálódás és az egyoldalú pozitív tudomány térfoglalását látta benne. De nem vetette el a gondolatot. Elmélyítette és kibővítette. Az apostoli Szentszék már évek óta sürgette a Hittudományi Karon a második ágazatos hittan tanszékének felállítását. Horváth kidolgozta a tervet, amelyben a liturgia az egységes dogmatikai és erkölcstudományi oldalról megvilágított szentségteret keretében megkapta a helyét, mint a teológiai tudományok szerves része. A gondolat 1950-ben valóra is vált, amikor a Hittudományi Akadémián megalakult a „Theológia sacramentalis” tanszéke. Azóta Radó Polikárp tanszékvezető tanár munkássága alapján elkészült a Theologia sacramentalis teljes rendszere. Magában foglal mindent, ami a szentségekre vonatkozik dogmatikai, erkölcstani, lelkipásztori vagy liturgikus szempontból. Mégis egységes egész, amelyet a „sacra doctrina” természetfeletti szelleme éltet, mert az embereket megszentelő és az Egyház hódolatát fogadó Isten gondolata hatja át a részletkérdéseket.

Horváth Sándor eszméinek másik gyümölcse az alapvető hittan, a Theologia fundamentalis kérdésének tisztázása. Az alapvető

hittan az újabb idők teológiai kutatásának eredménye. Eredetileg apologetika, hitvédelem néven indult el. Az ujkor hit- és vallásellenes áramlatai készítették a hittudósokat arra, hogy a felmerülő nehézségekkel szemben a hitigazságokat megvédelmezzék. Minthogy a támadás a tudás különböző területeiről érkezett, a védekezés arculata is változatos képet mutat. Sajátságos tudományos egyveleg alakult ki, amely a természettudományoktól kezdve a bölcséleten keresztül magában foglalta a szentíráskutatás és értelmezés, a történelem és teológia számos kérdését. Mindinkább érezhetővé vált, hogy az új tudomány természete tisztázásra szorul. Történetek is jelentős megmozdulások ezen a téren, amelyek közül kiemelkedik Garrigou-Lagrange „De Revelatione” c. kétkötetes munkája. Horváth Sándor érdeme az alapvető hittan rendszertani helyének és szerkezetének tisztázása. A „Synthesis theologiae fundamentalis” (Bpest, 1948) c. műve bevezet az alapvető hittan tudományelméleti kérdéseibe. Vázlat, amely további kifejtést, pozitív kidolgozást kíván. Értékét azonban épen a gyakorlat igazolja. Artner Edgár, az ókeresztény egyháztörténet professzora, aki Horváth tanszékét átvette, művének nyomán felépítette az alapvető hittan teljes rendszerét. Az elméleti megalapozás és a történeti eredmények szintéziséből épül fel olyan tudományos rendszer, amely Szent Tamás szellemében ad választ a modern idők alapvető teológiai kérdéseire.

Horváth elmélyedő szellemét elsősorban a szenttamási gondolkodás alapvető kérdései érdekelték. Az ismeretelméleti kutatásokon keresztül dolgozta ki a teológia tudományelméletét és emelkedett fel a teológiai istenfogalom olyan teljességéhez, amely szinte páratlan a tudomány történetében. Az isteni lét teljességének, egyetemes okságának tudata hatja át minden sorát. Ebben a mélyebb értelemben volt Horváth „tomista”. A hagyományos iskolás kérdések közvetlenül kevésbé érdekelték. Szilárdan meg volt győződve, hogy Szent Tamás elgondolása a teremtmény és a teremtetlen isteni Valóság kapcsolatáról biztos útmutatásul szolgál ezeknek a nehéz kérdéseknek fejtegetésében, akár a természet, akár a kegyelem rendjében merül fel a probléma. Isten fennsőbbisége sem sérti meg az emberi szabadságot, de az emberi akarat alá van vetve az Isten egyetemes oksága törvényeinek. Az embernek éreznie kell, hogy Alkotójának és üdvössége szerzőjének kezében van, azonban gyermeki módon hagyatkozhatik a gondviselő Istenre, akinek szent felelősséggel tartozik tetteiért.

Az erkölcsstudományban is új távlatokat mutatott Horváth. A római Collegio Angelicón két évig hallgattam előadásait 1928-ban. Váratlanul, a félév kezdete után érkezett meg és elkezdte a S u m m a második, erkölcsstani részének értelmezését. Nem rendezett nagy bevezetést. Csak annyit mondott, „félék, nehézségeitek lesznek a módszeremmel. Dehát a teológiai doktorátus nem való mindenkinek”. Ezután a biztatás után megkezdődött az előadás. Az Angelicón akkor olyan professzorok tanítottak, mint Garrigou-Lagrange, Vosté, akiknek minden órája tanári műremek volt; világos, szelle-

mes, lelkesítő oktatásukkal lázba hozták a fiatalságot. Horváth nehezkésen beszélt. Nem törődött a formával. Még az sem érdekelte, hol folytatja a következő órán a félbehagyott anyagot. Belevágott a *Summa* egy-egy artikulusába, kikapott egy szenttamási ellenve-tést, vagy megoldást és ahhoz fűzte a gondolatait. Mégis volt benne valami lenyűgöző. Aki egy kicsit járatos volt a bölcseletben, hama-rosan megsejtette, hogy itt valóban lehet újat és nagyértékűt ta-nulni. Új színezetet nyert a tomista gondolkodás fényében az er-kölcstudomány. Horváth ellenséges és idegen szemmel nézte az uj-kor jogászkodó, kazuista erkölcstudományát. Nem vonta kétségbe, hogy erre is van szükség, de hirdette, hogy ez nem elég. Talán ép-pen erről a részről érte személyileg is a legtöbb félreértés és tá-madás. Ezért lehet, hogy kissé elfogult és egyoldalú volt. Horváth előadásaiban Szent Tamás nyomán feltárult az erkölcsi élet, mint az életre váltott igazság tudománya. Az erények elmélete megmu-tatta, hogy az ember feladata az Isten arcvonásainak másolása és kidolgozása az emberi személyiségben. Az aszketika és misztika har-monikusan olvadt bele az erkölcstani elgondolásba, amely állandó kapcsolatban maradt a kinyilatkoztatás alapvető igazságaival. Szo-rosan vett gyakorlati szempontból talán nem nyújtott mindent, ami-re szükségünk lett volna. Tanulmányaink során sem nélkülözhattük a gyakorlati beállítottságú morálisokat sem. De amit adott, az egyé-niségformáló, tudományos távlatokat nyújtó teológia volt, amelyen a teológiai elmélyedés Szent Tamás fenséges elgondolásának fényé-ben építheti ki az erkölcstudomány szintézisét.

Szívesen foglalkozott Horváth a teológia egy-egy részletkérdé-sével is. Igen jelentősnek tartom azokat a vizsgálódásait, amelyeket az intuitio és az átélés területén végzett. Ő maga mondotta, hogy Bergson intuición-elméletét még nem ismerte, amikor Szent Tamás alapján már készen voltak idevágó elgondolásai. El is került a Bergson anti-intellektuális intuición-elméletének szakadékait. Az át-élésről szóló tanítása hirdeti az élet és az igazság összefüggését, megmutatja, hogy az igazság szemlélete az eszes természet legszebb jutalma, de ehhez csak az erkölcsileg megtisztult, az Isten szerete-tének lángjában izzó lélek juthat el.

Ezeknek a gondolatoknak fényében állított halhatatlan emléket Prohászkanak a „Szentlélek hárfája” című értekezésében. („Örök eszmék” című kötetben). Nehéz elképzelni két ellentétesebb lelki alkotót, mint Prohászka és Horváth. Prohászka a vallásos zseni, aki bizonyos csalódással és csüggedéssel nézi az emberi értelem meddő fáradozásait az igazság érdekében, mert lelkét egyedül az élet, az Isten felé emelkedő élet szépsége igézi. Költői lélek, aki mindent képekben lát és aki mindinkább elmélyülő vallásos élményeit ra-gyogó képzeletekkel, pompázó színekben fejezi ki. Horváth is intu-itiv karakter. Meglátásai azonban a tudomány száraz és rögzös út-ján fejeződnek ki. Nem adatott meg neki a gazdag fantázia és a könnyed kifejezés készsége. De Szent Tamás tanítása a Szentlélek ajándékairól és a misztikus élet természetéről olyan szempontokat

adtak neki, amelyek segítségével a tudós nagyon közel jutott ahhoz az életteljességhez, amelyet annyira csodálunk Prohászkiában.

„Heiligkeit und Sünde im Lichte der thomistischen Theologie” (Freiburg Schw. 1943) című műve példája annak, hogy világítja meg a tomista istenfogalom a teológia egy-egy kérdését. Az isteni szentség elemzéséből indul ki, majd felkutatja a bűn legmélyebb vonásait. A fény és az árnyék misztériuma megdöbbentő kontrasztban bontakozik ki e sorok olvasásakor. „Mulier amicta sole. Szűz Mária Krisztus fényében” (Bpest, 1948) c. munkájában a Szent Szűz iránt való gyermeki kegyeletének ad teológushoz illő formában kifejezést. — Élénk szelleme gyakran nyult korunk vajjúdó társadalmi problémáihoz. „A természetjog rendező szerepe” (Bp. 1942) feltárja a „társadalmi igazságosság”, a „justitia legalis” jelentőségét az emberhez méltó élet megalapozásában. — Igen nagy feltűnést keltett 1929-ben (Graz) megjelent munkája: „Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin”. Szent Tamás tulajdon-fogalma alapján éles kritika tárgyává teszi a kapitalizmus erkölcsi, társadalmi és gazdasági rendszerét. Kimutatja, hogy csak a társadalom követelményei, a közösség érdekei alapján korlátozott tulajdon felel meg a szenttamási és a keresztény elveknek.

A tulajdonjogról írt munka élénk ellentmondást váltott ki, még katolikus teológusok részéről is. Horváthot nem lepte meg az ellentmondás. Munkás pályafutása alatt már megszokta, hogy eszméit kevesen és nehezen értik meg. A következetes, „integrális” tomizmus nem tartozott a „népszerű” tanítások körébe. 1930-ban Freiburgban is nehézségek fogadták. Munkatársa, G. Häfele írja róla a „Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie”-ban (1956. 2.), amelynek hosszú éveken vezető munkatársa és társszerkesztője is volt, hogy Horváth nagy örömmel indult Freiburgba, ahol tudományos képzettségét nyerte. Boldog volt, hogy a katedráról hirdetheti azokat az elveket, amelyeket freiburgi mesterei indítására évtizedek fáradságos munkájával kialakított. Várakozásában csalódás érte. A hallgatóság nagy része nem értette meg Horváth emelkedett szellemét. Módszeresebb, „szakszerűbb” előadásokat kívánt. Külső tényezők is zavarták a harmóniát. A hallgatóság szinte két pártra szakadt Horváth körül. Talán ez is közrejátszódott abban, hogy olyan könnyen otthagya az előkelő svájci katedrát, mikor a magyar rendtartományba hívták a „studium generale” megszervezésére. A mű és az életpálya mögött előcsillan az emberi sors, Horváth Sándor magános, egyedül álló emberi egyénisége.

Magános ember volt, egyedül állott és tudta, hogy egyedül kell maradnia. Vállalta a magánosságot. Egy kicsit keserűen, egy kicsit lemondóan, de mindig bizva a magasabb gondolat erejében. Nem tagadta meg a küldetést, amellyel sorsa eljegyezte. Talán már a gyermekkor élményei előkészítették ezt a magános életutat. Mikor férfiúvá érik, elmerül a gondolkodás szédítő távlatában, küzd a kifejezés nehézségeivel és mindinkább elmélyül egyedülvalósága. Hatalmas elméje emberfeletti távlatokat sejtett meg a szellem birodal-

mából. Egészen rendkívüli intuitív készsége a lét és az értékek, az Isten és az ember misztériumában csodálatos mélységeket és összefüggéseket pillantott meg. Egészen új fogalmi rendszert és terminológiát kellett kidolgoznia gondolatainak közlésére. Az alapvető meglátásokat kíméletlen logikával és vaskövetkezetességgel foglalta rendszeres egységbe. Még a szakember is megborzong, mikor a műveihez csatolt hatalmas „tabellák”-at szemléli. Sajnos nem adatott meg neki az írásbeli kifejezés könnyedsége. Fogalmazása tömör és nehézkes, sokszor szinte úgy érezzük, hogy a szavak elrejtik és nem közvetítik a gondolatokat. Nem volt hajlandó „iskolás” módon bölcselének egészét írásba foglalni. Talán rája is érvényes, amit Szent Bernát mondott misztikus élményeiről: „Illud licuit experiri, minime loqui.” Talán ő is megtapasztalt a szellem világában olyan mélységeket, amelyeket már az emberi gondolat és a szó csak töredékesen tud kifejezni.

A magános látnok, az igazság lángoló szerelmese, Szent Tamás törhetetlen hűségű tanítványa idegenül mozgott a hétköznapiok tülekedésében, az emberi „hiúság vásárán”. Ha Szent Tamás igazságáról volt szó, nem ismert „emberi tekintetet”, megalkuvást. Tudta, hogy a megnemértés, félreértés velejárója emberi sorsának, de szenvedett ennek a sorsnak a keresztje alatt. Kifelé sokszor volt érdes, keserű, szavain kiverődött a meg nem értett, nem méltányolt ember fanyar fájdalma. A lélek mélyén mégis szent csend és béke honolt. Nemcsak tanításában, életében és jellemében is egészen „tomista” volt. Gyermeki lélekkel helyezte életét és küldetését az isteni Gondviselés kezébe, mert tudta, hogy mindez nem hiábavaló. Nem volt a köznapi értelemben alázatos, még kevésbé meghunyászkodó. A lényegi alázat, az isteni létteljesség és mérhetetlen tökéletesség előtt való meghajlás volt belső életének mélyen átélt alapja. A nagy bölcs kicsiny, ártatlan gyermek maradt a Mindenható előtt. A gyászbeszéd után, amely idézte alkotásait és a Szentírás szavával hirdette: „művei követni fogják őt,” a szertartást végző püspök megjegyezte: „a legszebb műve az élete volt, az Isten előtt élő gyermeki lelke”. Ebből a gyermeki lelkeletről tudott adni környezetének is. Mikor elcsitult a harc az igazságért, mikor megpihent a keresés meredek ösvényein, szívesen kereste a jóbarátok, kollégák társaságát. Örült, ha baráti összejövetelekre gyűjthette munkatársait. Jóságos, szerető szívvel segítette, aki problémáival hozzá fordult. De ez a melegszívű, sok megpróbáltatást megélt lélek egy kicsit mindig „máshol” volt, messze az ő titokzatos világában, amelyből csak néha-néha engedett megpillantani egy-egy fényugarat.

Amikor búcsúzunk tőle, megköszönjük a Mindenhatónak, hogy őt nekünk adta. A tanítvány és a munkatárs őrzi a nagy szellem örökségét és nem felejtkezik meg öreg mesteréről, Horváth Sándorról, a gyermeklelkű atyai jóbarátról.